

TRIKRATNI PROSTOVOLJEC

Prišel je čas, da odidem služiti vojaški rok. Leta 1936 sem se znašel v hidroavijaciji v Kumboru (Boka Kotorska), kjer sem končal hidromehanični tečaj. Potem sem bil premeščen v Divulje, v hidrobazoo, kjer sem bil dodoljen 26. hidroeskadrilji. V glavnem sem delal pri letalih Dorneval, ki so bili tedaj moderni bombarderji oziroma transportni avioni. V Divuljah sem se seznanil s poročnikom vojne ladje Arkadijem Popovom, ki je bil do nas vojakov in mornarjev očetovski dober. O njem so govorili, da je menda simpatizer Partije in je zato imel pogosto neprijetnosti. V tem času se je v Španiji že začela vojna. In kot se somišljeniki povsod in ob vsaki priložnosti kaj hitro znajdejo skupaj, je bilo nekaj podobnega tudi v naši bazi.

Teklo je že 1937. leto in nekateri smo začeli razmišljati o ugrabitvi letala, s katerim smo nameravali prebežati v Španijo. Naš poskus pa so preprečili, ker so približno istočasno odkrili skupino Jugoslovanov, španskih prostovoljcev, ki naj bi jo KP Jugoslavije z ladjo pretihotapila v Španijo. Zato smo se ugrabitvi letala odrekli. Ker pa se je moj vojaški rok že iztekel, sem se spet znašel v Čapljini z namenom, da se samoiniciativno prebijem v Španijo. Imel sem srečo, da sem se v Splitu vkrcal na čezoceansko ladjo »Vojvoda Putnik«, ki je bila tam na popravilu. V začetku januarja 1938 sem se znašel na tej ladji in odpotoval v Solun, kjer smo naložili rudo in takoj nato odpluli proti Antwerpnu. Tam sem zahteval celotni zaslužek in se poslovil od tovarišev. Moji dokumenti so ostali seveda na ladji, tako da sem praktično dezertiral.

V ŠPANIJU

V Antwerpnu sem spoznal nekoga, ki je delal na našem doku. Prišel sem k njemu s prošnjo, naj mi pomaga, da se povežem s kom, ki bi mi omogočil odhod v Španijo.

Takoj sva odšla v mesto, kjer sem se seznanil z nekim človekom, in še isti večer sem v vlakom odpotoval z njim v Bruselj. V Bruslju so me sprejeli tovariši, me namestili v hotelu, drugi dan pa sem se napolil z neko tovariščico proti Franciji. Kolikor se spominjam, sva prišla čez mejo pri Lillu z nekakšnim tramvajem. Iz Lilla sem nadaljeval pot sam, namenjen na naslov, ki sem ga dobil med potjo, in se drugi dan ustavil v Parizu. Brez problemov sem našel dani naslov in se zgledal pri tovarišu, ki je preveril mojo identiteto. Čez nekaj dni sem odpotoval iz Pariza proti Španiji s skupino, v kateri so bili Francozi, Ho-

landci, Finci in prostovoljci drugih narodnosti. Sedli smo v vlak in nadaljevali pot proti Pirenejem. To je bil organiziran prehod cele skupine. Imeli smo vodnike, člane Partije, ki so nas vso noč vodili ob francosko-španski meji, da smo se pred zoro prispeli, zdaj že s španskimi vodniki v kraj, ki se imenuje Figueras. Tu so nas spravili v kasarne in čez nekaj dni organizirali konvoj. Čez Barcelono in Valencijo smo se napotili proti Albaceti, glavnemu zbirališču mednarodnih brigad v Španiji. Globoko se mi je vtisnil v spomin sprejem španskega ljudstva na vseh postajah, skozi katere smo se vozili. Ženske, otroci, vsi tiisti, ki se niso bili sposobni upreti fašističnim silam in so ostali na svojih domovih, so prišli na postaje, da nas sprejmejo. Porlujali so nam kruh, vodo in nas zasipali s cvetjem, prepevaje pesmi.

NA TEČAJU ZA TELEFONISTE

Tako sem se znašel v Albaceti. Želel sem, da me takoj pošljejo na fronto, v prve vrste. Spominjam se, da sem imel s seboj tudi vojaško knjižico, ker sem šele pred kratkim odslužil vojaški rok in sem se zato počutil kot star borec. Dodelili pa so me med telefoniste, veziste. Za moje pojme je bilo to nekakšno ponižanje. Pozneje sem na tečaju zvedel, da je poklic telefonista med najnevarnejšimi. Med artilerijsko pripravo in letalsko podporo so morali telefonisti sredi boja skrbeti za telefonske zveze, kajti takrat pride ponavadi do okvar in prekinitvev. Že med tečajem sem čutil, da se dogajajo čudne stvari. Šlo je za preboj fašistov proti Aragoni. Bili smo evakuirani in preseljeni v rajon mesta Tortosa ob reki Ebru, ker se je fašistom posrečilo razcepiti Španijo na dva dela in priti do morja. Tako je en del vojske ostal v sami Španiji, drugi del pa v Kataloniji. Na Ebru je bil organiziran bataljon Divizionario. Komandant bataljona je bil Hans Keil, med prvo svetovno vojno kapetan nemške vojske, po vojni pa ljudski poslanec komunistične partije v Reichstagu.

Naš bataljon se je kmalu nastanil v mestu Tortosi, na bregu reke Ebra. Tortosa je bila v celoti evakuirana in porušena, letalski napadi so jo tako rekoč zravnali z zemljo.

Nekega dne sem poslušal pripoved o »udarni skupini«, o vznemirljivih in nevarnih akcijah, ki so jih izvajali člani te skupine, o nočnih prebojih čez reko in o lovu na »žive jezike«. Podrobnosti o junaštvih te skupine sem zvedel od Zvonka

Cerića. Vprašal sem ga, ali bi se lahko tudi sam vključil v te akcije. Odgovor je bil pritrdilen.

PREPLAVALI SMO EBRO

Kmalu sem bil v udarni skupini, katere člani so bili poleg Zvonka Cerića še Žikića Jovanović — Španec, Ernest Grgić (iz Sarajeva), neki Španec, ki smo ga klicali Malaga, in še neki Španec z vzdevkom Duruti. Njunih pravih imen se ne spominjam.

Nekega večera smo se pripravili za nalogo. Vsa od nas je imel tri ročne bombe, posebno brzostrelko s kratko cevjo, nož in vse tisto, kar je potrebno za izvedbo takšne naloge. Vse razen noža smo spravili v avtomobilsko gumo, ki smo jo imeli za pasom, iz zabredli v reko. Neslišno, pazeh na vsak gib v vodi, smo jo preplavali in se ustavili na drugem bregu, pred sovražnikovimi cevmi. Bila je mesečina. Tu in tam je kak oblak zastrl svetlobo, ki nas je odkrivala sovražnikovim očem. Čutil nisem skoraj nobenega strahu. To zveni morda neverjetno, toda človek čuti strah samo pred akcijo, ko pa se ta začne, strahu ni več. Mislim, da je bilo nekaj podobnega tudi z mojimi tovariši. Naj je bilo tako ali drugače, toda spominjam se, da me je minil vsak strah še isti trenutek, ko sem stopil v reko. Drug za drugim smo se splazili v sovražnikove rove. Zvonko je šel pred nami, dokler nisimo prišli do kraja, kjer je bil sovražnikov rov spremenjen v nekakšno prenočišče za vojake. Tu sta bila dva fašista. Zvonko in Duruti sta opravila z njima. Brž nato smo se napotili proti svojemu glavnemu cilju, strojničnemu gnezdu, ki smo ga morali uničiti. Tudi to nalogo smo izvršili brezhibno. Z rafalom iz brzostrelke smo likvidirali dežurnega strojničarja in začeli vsi skoraj istočasno streljati, nato pa smo vzdolž sovražnikovih rogov zmetali bombe. Obenem se je na drugi strani reke začela sinhronizirana akcija naših enot, uraganaski ogenj, katerega naloga je bila, da nam omogoči umik. Po najkrajši možni poti smo se pognali k reki, in odplavali proti našim položajem. Najtežje mi je bilo med vračanjem. Edinemu se mi je posrečilo, da sem se vrnil z brzostrelko, ves čas pa sem plaval na hrbtu, da sem lahko obdržal orožje. Sovražnik je seveda reagiral na našo akcijo. Okrog nas so letele krogle iz bočnih strojničnih gnezd in skoraj neverjetno je, da smo se iz akcije vrnili nepoškodovani.

HIVZO MALOHODŽIĆ
(SLAVOLJUB KEDŽIĆ)

NA POBOČJIH PIRENEJEV

Ob koncu avgusta 1936. leta sem odšel v Prago na višjo tehnično šolo oziroma strojno fakulteto. Tja sem odšel zato, ker v Beogradu takrat nisem imel možnosti za nadaljevanje študija, prav tako kot vsi tisti, ki so končali srednjo tehnično šolo. Z menoj je odšel tudi, moj tovariš Mirko Kovačević.

Medtem je v Španiji že izbruhnila vojna, o kateri smo študentje v Pragi veliko komentirali.

Ob koncu 1936. leta smo sklenili, da odide prva skupina praških študentov — prostovoljcev v Španijo. Ker se mi je ravno takrat predrl slepič, so me nujno prepeljali v bolnico, kjer sem ostal približno poldrug mesec in nisem bil sposoben, da odidem s to skupino.

Maja 1937. leta, že popolnoma ozdravljen, obenem pa že tudi pred zaključkom prvega leta višje tehnične šole, sem se začel tudi sam pripravljati na odhod v Španijo.

Junija 1937. leta smo odšli iz Prage, navidezno na počitnice v Jugoslavijo, v resnici pa proti Španiji. Iz študentskega centra sem vzela

vse svoje stvari in se z vlakom odpeljal proti Avstriji, od tam pa čez Švico v Francijo. Z menoj je bil tudi tovariš Milan Baloković.

V Parizu je potekalo veliko zbiranje prostovoljcev najrazličnejših narodnosti, ki naj bi odšli v Španijo. Tam so se že formirale tudi skupine prostovoljcev po narodnostih. Cele kompozicije vlakov so se pomikale proti jugu Francije do Béziersa, naprej pa so prostovoljci potovali z avtobusi do nekih farm in potem je bilo treba ubrati tisto znano pot čez Pireneje. Mejo smo prešli seveda ponoči. Hodili smo v koloni in ta prehod čez Pireneje mi je ostal v neizbrisnem spominu. Tudi zdaj moram reči: kadarkoli govorim o Španiji, si ne morem kaj, da ne bi omenil svojega prvega srečanja s Španijo in španskimi borci s peterokrazo zvezdo...

Pot čez Pireneje je trajala približno dvanajst ur pešačenja. Mislim pa, da nihče od nas ni razmišljal o naporih, ki so nas spremljali pri tem. Pred pohodom je vsak dobil tablico čokolade, ker za vse ni bilo kruha. Na nogah smo imeli espadrile, da bi lažje in tiše hodili, čeprav je bil ta

prehod, po katerem so prišli v Španijo mnogi prostovoljci, francoskim oblastem najbrž znan. Kljub temu je prehajanje prostovoljcev veljalo za ilegalno.

Čez Pireneje smo hodili vso noč. Nekje pred zoro, po neprestanem vzpenjanju po strmih pobočjih, se je pred nami naenkrat odprl razgled: V dolini, ki se je raztezala v nedogled, smo zagledali španskega republikanca, ki nas je pozdravil s stisnjeno pestjo na čelu. Zame je bilo to nepozabno doživetje. Ta trenutek je nekdo zapel »internacionalo«, ki jo je za njim povzela vsa kolona, kakih tristo prostovoljcev. Peli smo jo zagotovo v kakih petnajstih različnih jezikih. Nihče ni dirigiral ali omenil, da bomo zapeli »internacionalo«, ta pa je vrela iz vseh grl in se razlegala čez dolino in planino, kot bi nastopal najbolj izurjen zbor. Ta trenutek je ostal zame nepozaben. Mene in najbrž tudi vse druge je fasciniral spontan izliv veselja ljudi različnih narodnosti, toda istih idealov, ljudi, ki so se odločili, da bodo pomagali španskemu ljudstvu.

(SLAVOLJUB KEDŽIĆ) SLAVKO ČOLIĆ